

# واکاوی نقش اخلاق حرفه ای در حکمرانی دانشگاهی

دکتر بیژن عبدالهی\*

سیده طیبه موسوی امیری\*

\* دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

\*\* دانشجوی دکتری رشته مدیریت آموزش عالی، دانشکده مدیریت، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

Tayebemusavi@Yahoo.Com

## چکیده:

امروزه معیارها و مطالبات آحاد اجتماع نسبت به دانشگاه‌ها تغییر کرده و آنها را برای تبدیل وضعیت خود، تحت فشار قرار داده است. حکمرانی مطلوب دانشگاهی با یکپارچگی و جامعیت انواع حکمرانی و همچنین رعایت ضوابط اخلاق حرفه ای در تمامی زیر سیستم های دانشگاه می تواند به کسب موفقیت راهبری نهاد دانشگاه منجر شود. هدف مطالعه پیش رو، تعیین جایگاه اخلاق حرفه ای در حکمرانی دانشگاهی است. در این نوشتار سعی شد با استفاده از روش توصیفی تحلیلی با اتکای به نتایج پژوهش های قبلی و اسناد علمی و همچنین بررسی و مطالعه همه جانبه پرداخته شود تا اهمیت جایگاه اخلاق حرفه ای بیش از پیش در اداره و حکمرانی دانشگاه تبیین شود. در ادامه: پس از مطالعه کتب و منابع و اسناد علمی و مدارک موجود به جمع آوری، گزینش، تلخیص و دسته بندی مطالب اقدام شده است. سپس مطالب در جهت دست یابی به پرسش های پژوهش سامان دهی شده است. ابزار پژوهش نیز شامل فیش برداری بوده و داده های حاصل نیز در راستای هدف و سوال های پژوهش با استفاده از مدارک جمع آوری شده طبقه بندی و تحلیل شد. در راستا پس از مطالعه وسیع منابع، راهکارهای برای اهمیت و ارتقای نقش اخلاق در حکمرانی ارائه شده است. در پایان لازم به ذکر است چون اداره دانشگاه ها به عنوان نهادی فرهنگی و اخلاقی، نیازمند سیاست گذاری و تصمیم سازی و همچنین برنامه ریزی های مختص به بستر های خود می باشد، لذا باید این تصمیم و برنامه ها مبتنی بر اصول و ارزش های اخلاقی اتخاذ شوند تا بتواند در راهبری دانشگاه مثرتر باشد و همچنین مورد تائید اعضای جمهوری متخصصین باشد تا مسولیت پذیری و پاسخگویی درونی و بیرونی را هم تضمین کند.

**واژه های کلیدی:** اخلاق حرفه ای، اخلاق آموزشی و پژوهشی، اخلاق مدیریتی و کارآفرینی، حکمرانی دانشگاهی

## مقدمه و بیان مسئله

در سراسر جهان پیچیده آموزش عالی موضوعاتی فراوانی وجود دارد که مدام در معرض تغییرات روزافزونی هستند. ظهور جامعه دانش محور [۱،۲،۳]، تحولات جهانی شدن، توسعه روزافزون

اقتصادی و فشارهای رقابتی فزاینده ناشی از جهانی شدن، محرک تلاشهای گوناگون در راستای اصلاحات در زمینه نظام های معاصر آموزش عالی شده است. در سالهای اخیر، هدف دانشمندان درک پدیده آموزش عالی و تغییرات، و پیچیدگی های آن بوده است.

مذاهب مختلف است. به عبارت دیگر، آموزش عالی ادراک جمعی افراد از آرمان‌های متعالی انسانی نظیر عدالت اجتماعی، برابری حقوق ملت‌ها و صلح و توسعه جهانی را افزایش می‌دهد. تحقق اهداف والای آموزش عالی در جوامع مختلف مستلزم تعریف، پایبندی و رعایت اصول و معیارهای اخلاق علمی و حرفه‌ای توسط یاران و کنشگران اجتماع علمی<sup>۲</sup> در هر کشور است. این امر در ایران به دلیل وجود اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی عمیق و ریشه‌دار و میراث و آموزه‌های فرهنگی و اخلاقی ارزشمند و متعالی، اهمیتی به مراتب افزون‌تر می‌یابد، اما متأسفانه رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای و دانشگاهی در حوزه آموزش عالی کشور توسط کنشگران و دست‌اندرکاران آن در سطوح و بخش‌های مختلف، جای نقد بسیار دارد که در این مجال نمی‌گنجد [۹]. بنابراین در مقاله حاضر تلاش شده است، ضرورت توجه به اخلاق حرفه‌ای در حوزه آموزش عالی در زیر سیستم‌های مدیریتی، پژوهشی، آموزشی و کارآفرینی (با توجه به زیر سیستم‌های نهاد دانشگاه) و نقش تأثیرگذار آن در حکمرانی دانشگاهی مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد. در پایان مقاله فوق در پی پاسخ به سوالات زیر است

۱) آیا ابعاد اخلاق حرفه‌ای (با توجه به زیر سیستم‌های دانشگاهی) در حکمرانی دانشگاهی می‌تواند نقش موثری ایفا کند باشد؟

۲) راهکارهای بهبود جایگاه اخلاق حرفه‌ای در حکمرانی دانشگاهی کدامند؟

### ۱. اخلاق حرفه‌ای

اخلاق از نظر لغوی جمع خُلق و خُلُق است که اولی به معنی خوی، سرشت و سجایا و خصایل فردی در رفتار و عادت است و خُلُق به معنی شکل، ظاهر و صورت است که در هنگام خلقت نصیب فرد

یکی از این نقاط مهم توجه به حکمرانی<sup>۱</sup> دانشگاه‌ها و شیوه‌های اداره آن بوده است که همواره مورد توجه بسیاری از پژوهشگران حوزه آموزش عالی بوده است.

از سوی دیگر چون هدف پژوهش تبیین جایگاه اخلاق در حکمرانی دانشگاهی است لذا در ادامه، به تعاریفی از اخلاق بسنده می‌شود. اخلاق، علم «نیک و بد» خوی‌ها و تدبیرهای انسان است برای نفس خویش. اخلاق صرفاً مجموعه‌ای از اصول هنجاری نیست، بلکه یک نظام درهم‌تنیده است که نمی‌توان فارغ از آن به موضوعاتی همانند سازمان، مدیریت، کارایی و اثربخشی مدیران و ایجاد تغییر و تحول گسترده در زیرساخت‌ها و بنیان‌های اساسی نهادهای اجتماعی اندیشید؛ بنابراین در حوزه سازمانی و مدیریتی، اخلاق علاوه بر این‌که متأثر از فرهنگ سازمانی است، به میزان بسیار بالایی تحت تأثیر فرهنگ جامعه قرار دارد [۴]. اخلاق بسی فریه‌تر از قانون است [۵]. اخلاق حرفه‌ای عبارت است از دانشی است که بنگاه‌ها برای شناخت تعهدات اخلاقی خود در قبال محیط و نیز تشخیص و حل مسائل اخلاقی در کسب‌وکار محتاج آن هستند و سازمان اخلاقی سازمانی است که همه عناصر محیط درونی و بیرونی خود را می‌شناسد و به نحو نظام‌مند و پیش‌بینی‌شده‌ای بر آن‌ها پایبند است [۷، ۶]. اخلاق به معنای خلق‌و‌خو یعنی رفتار عادی شده انسان است و از حُسن و قُبْح و خوبی و بدی رفتار بحث می‌کند [۸].

آموزش و تحصیل در سطوح عالی منجر به ارتقای بلوغ شخصیتی و اجتماعی افراد، احترام آنان به حقوق بشر، آزادی‌های انسانی و گسترش صلح و افزایش مشارکت آنان در ساختن جامعه‌ای آزاد و پویا می‌شود. آموزش عالی همچنین منشأ تغییرات مثبت اجتماعی و موجب ارتقای برابری، احترام و درک‌متقابل میان آحاد جامعه و گسترش وفاق و دوستی میان فرهنگ‌ها، ملت‌ها و

<sup>2</sup>- Academic Community

<sup>1</sup> GOVERNANCE

لازم به ذکر است در بعضی از آثار ترجمه شده از پژوهشگران مطرح حوزه آموزش عالی، این واژه به تعابیر دیگری مثل: راهبری و اداره کردن نیز ترجمه شده است. در این نوشتار از معادل حکمرانی استفاده شده است.

منظور توسعه و ترویج آن، بیش‌تر در یک بستر مناسب اجتماعی معنا و واقعیت پیدا می‌کند [۹].

اخلاق در آموزش عالی تنها به درون مرزهای سازمانی دانشگاه محدود نمی‌شود و طیف گسترده‌تری از رفتارها و عملکردهای دانشگاه در ارتباط با محیط پیرامون را در بر می‌گیرد. به طور مثال فقدان مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی نسبت به مسائل مبتلا به جامعه و کیفیت نازل و عدم انطباق خروجی‌های دانشگاه با نیازها و انتظارات جامعه را می‌توان نقض اصول و موازین اخلاق توسط دانشگاه در نظر گرفت [۹، ۱۶]. تحول اساسی و پایدار در هر جامعه‌ای در گرو متحول شدن نظام تعلیم و تربیت آن جامعه است و محور اصلی این تحول و توسعه در نظام آموزشی ارتقا و بهبود کیفیت کار معلم و استاد و شناسایی ویژگی‌های آن‌ها می‌باشد [۱۲].

به عبارتی اثربخشی کارکرد دانشگاه، به عنوان یک سازمان تعیین کننده و حساس، به مجموعه‌ای از عوامل فردی، حرفه‌ای و سازمانی بستگی دارد. در این میان برخورداری اعضای هیأت علمی از قابلیت‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای و الزام آنان به رعایت مجموعه‌ای از اصول و استانداردهای حرفه‌ای در دانشگاه نقش تعیین‌کننده‌ای در افزایش اثربخشی فعالیت‌های آموزشی دارد [۱۳].

از سوی دیگر، حاکمیت اخلاق حرفه‌ای در سازمان قادر است به میزان بسیار چشمگیری سازمان را در جهت کاهش تنش‌ها و موفقیت در تحقق اثربخش هدف یاری نماید و سازمان را پاسخگو سازد [۷، ۶]. دانشگاه‌ها به عنوان سازمان‌های ملی که ریشه در هنجارهای فرهنگی و تاریخی جوامع دارند، از دیرباز به خاطر حضور نخبگان و پرورش منابع انسانی مورد نیاز برای سایر نهادها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بودند. به همین دلیل عملکرد دانشگاهیان تاثیر مستقیم و غیرمستقیم بر دیگر سازمان‌ها و در نهایت جامعه خواهد داشت. از این‌رو توجه به رفتارها و عملکرد دانشگاهیان، به ویژه اخلاق حرفه‌ای امری ضروری است [۱۴]. اخلاق در آموزش عالی در پاسخ به این پرسش اساسی در میان اعضای جامعه دانشگاهی مطرح می‌شود که چگونه باید رفتار خود را در یک اجتماع علمی تنظیم کنیم؟ اخلاق در آموزش عالی از

می‌شود [۱۰]. بنابراین اخلاق به مجموعه صفات درونی و باطنی انسان و رفتارهای ناشی از صفات و خلقیات درونی وی اطلاق می‌شود. اخلاق عبارت از اصول و قواعد ارزشی است که بر تصمیمات و رفتار فردی یا جمعی از منظر درست یا غلط بودن حاکمیت دارد. اخلاق، شناخت صره از ناصره و بایسته از نبایسته و انجام فعل شایسته و ترک افعال ناصحیح و ناشایسته و به طور کلی هدایت افکار، اعمال و رفتارهای آحاد جامعه در مسیر خیرمشترک و منافع جمع است. دو ویژگی درونی بودن و ارزش‌محور بودن، فصل مشترک تمامی تعاریف و تعابیر از مقوله اخلاق است. اخلاق حرفه‌ای عبارت است از مجموعه قوانین اخلاقی که از ماهیت حرفه یا شغل به دست آمده است. هر شغلی به اقتضای حرفه‌ای، مسئولیت‌های اخلاقی ویژه‌ای می‌آفریند. پزشک به عنوان یک شخص حقیقی مسئولیت‌های اخلاقی خاصی دارد. اگر شغل دیگری می‌پذیرفت، مسئولیت‌های اخلاقی وی تغییر می‌کرد. اصول اخلاقی در ضمن قوانین اخلاقی شکل می‌گیرد. صاحب نظران بر این باورند که «مهم‌ترین متغیر در موفقیت سازمان، اخلاق حرفه‌ای است.» [۱۱]. هدف از اخلاق حرفه‌ای مسئولیت اخلاقی است لذا هر شغلی به اقتضای حرفه‌ای، مسئولیت‌های اخلاقی ویژه‌ای می‌آفریند [۶]. گام‌هایی که موجب ضمانت اجرایی اخلاق حرفه‌ای می‌شوند عبارت‌اند از: اصل تقدم تلقی (نگاه) بر رفتار، اصل تقدم شناخت بر رفتار، اصل خودانگیختگی، اصل افزایش مهارت اخلاق-ورزی، اصل بهینه‌سازی فرآیندها و بسترهای سازمانی، اصل حمایت الزام بیرونی (قانون) از اخلاق. اخلاق سازمان ریشه در جهان‌بینی آن دارد. تلقی اخلاقی از سازمان و نگاه اخلاقی به محیط درونی و بیرونی بخشی از جهان‌بینی سازمان است. این جهان‌بینی صخره ثابت و پایداری است که سازمان با تکیه بر آن به تحولات بنیادی محیط اقبال می‌کند و حتی در شرایط بحرانی توسعه می‌یابد [۵]. اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی را می‌توان از بعد اساسی: الف) اخلاق درون فردی و ب) اخلاق میان فردی (اجتماعی)، مورد بحث و بررسی قرار داد که جنبه‌ی اجتماعی اخلاق در آموزش عالی وزن و اهمیت بیش‌تری می‌یابد؛ چرا که پایبندی به اصول اخلاق حرفه‌ای و تدارک زمینه‌ی مساعد به

حرفه‌ای، اخلاق حرفه‌ای را از زوایای مختلف در دانشگاه مورد تقسیم‌بندی قرار داده و بصورت زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد. (۱) با توجه به زیر سیستم علمی حرفه‌ای شامل: اخلاق در حوزه آموزش، اخلاق پژوهش و در نهایت اخلاق در کارآفرینی (۲) با توجه به زیر سیستم مدیریتی شامل: اخلاق مدیریتی



### ۱-۱: اخلاق آموزشی

عرصه‌ی آموزش عالی و دانشگاهی کارکردهای مختلفی دارد که مهمترین و گسترده‌ترین آنها، آموزش علمی و عملی دانشجویان در رشته‌های مختلف است [۱۷]. به تعبیری دیگر زیر سیستم علمی حرفه‌ای از مهم‌ترین کارکردهای اعضای زیر سیستم، کارکرد آموزش است. اساتید و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها که بخش عمده‌ی این کارکرد به عهده‌ی آنهاست به سبب حرفه‌ی معلمی خود، وظایف و مسؤلیتهای اخلاقی دارند که از آنها به نام اخلاق حرفه‌ای معلمی یاد می‌شود. اخلاق حرفه‌ای معلمی مؤلفه‌هایی دارد که عمدتاً بر دو بخش فوق یعنی وظایف اخلاقی استاد در انجام نقش تعلیمی که به عهده دارد و وظایف اخلاقی استاد در راستای نقش تربیتی که دارد تمرکز دارند [۱۷، ۱۶].

رعایت اخلاق آموزشی تضمین‌کننده سلامت فرایند یاددهی و یادگیری در دانشگاه است. حافظ سعادت و رفاه فردی و گروهی. مدیران دانشگاه باید به استادان و دانشجویان (در مقام انسانی آنها) احترام بگذارند. ارتباط خود را با فراگیران و مدرسان حفظ کنند و تبعیض قائل

علم اخلاق<sup>۳</sup> منشأ می‌گیرد و به بایدها و نبایدها در تصمیمات و رفتارهای جامعه دانشگاهی می‌پردازد و این تصمیمات و عملکردها را در مسیر خیر و نیکی هدایت می‌کند. علم اخلاق از جمله علوم ارزشی و دستوری است و نه علوم توصیفی، در حقیقت به چگونگی فعل انسان برای آنکه کامل باشد و خیر و تعالی را تحقق بخشد، می‌پردازد. اخلاق در آموزش عالی با مشخص کردن حدود و ثغور رفتارهای مناسب و نامناسب و هدایت مدیران و اعضای هیأت علمی در اجرای مسؤلیت‌های حرفه‌ای، مشتریان مختلف آموزش عالی را حمایت می‌کند. اصول اخلاقی آموزش عالی غالباً در ضمن قوانین و کدهای اخلاقی تعریف می‌شوند. اخلاق حرفه‌ای، اعلام شده از سوی انجمن استادان دانشگاه ایالات متحده، نمونه‌ای از این اصول است. اصولی همچون واقع‌بینی، عینیت‌گرایی و بی‌طرفی علمی از جمله اصولی است که در حوزه آموزش عالی به شدت مورد تأکید قرار می‌گیرد [۱۵]. اساس اخلاق در آموزش عالی، ادراک جمعی دانشگاهیان از مسؤلیت حرفه‌ای‌شان است. به عبارت دیگر، جامعه دانشگاهی تنها با ادراک صحیح نسبت به فعالیت‌های حرفه‌ای خویش، فلسفه وجودی این فعالیت‌ها، و مسؤلیت‌های حرفه‌ای‌شان در قبال مردم و جامعه است که به یک ادراک اخلاقی عمیق در حوزه آموزش عالی نایل می‌شوند و در ارتباط با رسالت‌های اصلی خود و دانشگاه خویش - آموزش، پژوهش و کارآفرینی - و همچنین در مناسباتشان با همکاران، دانشجویان و سایر ذینفعان اجتماعی، به نوعی احساس درونی از تعهد و پایبندی به اصول و ارزش‌های اخلاقی حاکم بر حوزه آموزش عالی دست می‌یابند [۱۶].

باید عنوان داشت اخلاق در آموزش عالی با مشخص کردن حدود و ثغور رفتارهای مناسب و نامناسب و هدایت مدیران و هیئت علمی در اجرای مسؤلیت‌های حرفه‌ای ذینفع‌های گوناگون آموزش عالی را حمایت می‌کند [۱۱].

در ادامه برای بررسی دقیق‌تر موضوع، با توجه به دو زیرمجموعه اساسی دانشگاه شامل زیر سیستم مدیریتی و زیر سیستم علمی

<sup>3</sup>- Ethics

۱- توانمندسازی دانشجویان<sup>۴</sup>: استاد باید در تکامل شناختی دانشجویان مشارکت فعال داشته باشد و از اعمالی که همراه با تبعیض یا استثمار دانشجو هستند بپرهیزد.

۲- ارتباط بی طرفانه با دانشجویان: استاد باید از ورود به یک ارتباط عاطفی دو طرفه با دانشجویان خود که منجر به مساعدت نسبت به یک نفر یا اصطلاحاً پارتی بازی می شود اجتناب کند.

۳- رازداری<sup>۵</sup>: نمرات، گزارشات حضور و غیاب، صحبت ها و ارتباطات فردی دانشجویان به عنوان مطالب محرمانه تلقی شده و تنها با رضایت دانشجو یا برای امور قانونی دانشگاهی قابل ارائه به دیگری هستند.

۴- احترام به همکاران<sup>۶</sup>: استاد دانشگاه باید به مقام و شأن همکاران خود احترام گذاشته و همراه با آنان در جهت تکامل و توانمندسازی دانشجویان همکاری نماید.

۵- احترام به مؤسسه<sup>۷</sup>: لازم است مدرس دانشگاه نسبت به اهداف آموزشی، سیاست ها و استانداردهای مؤسسه‌ی آموزشی آگاه بوده، به آن ها احترام گذاشته و از آن ها تبعیت نماید.

۶- تسلط به محتوا<sup>۸</sup>: یک استاد دانشگاه باید کاملاً به موضوع تدریس خود احاطه داشته و از دانش کافی در این زمینه برخوردار باشد و مطمئن باشد که محتوای ارائه شده، دقیق، درست، به روز و متناسب با دوره‌ی مورد نظر است.

۷- ارزشیابی معتبر دانشجویان<sup>۹</sup>: استاد باید در ارزشیابی دانشجویان، از روش های معتبر استفاده کرده و شفاف و بی طرف باشد و متناسب با اهداف آموزشی دوره، دانشجویان را ارزشیابی نماید.

۸- تسلط به اصول آموزش<sup>۱۰</sup>: درس باید کاملاً با اصول آموزش و روش های تدریس آشنا بوده و روش تدریسی را انتخاب کند که برای رسیدن به اهداف آموزشی مورد نظر مناسب [۱۷].

نشوند. از آنهایی که مورد آزار و غرض ورزی و ... قرار می گیرند حمایت کنند. اطلاعات فردی و ارزشیابی دانشجویان را محرمانه تلقی کنند. اخلاق آموزش در دانشگاه حافظ سعادت و رفاه فردی و گروهی دانشجویان است. برابر دانستن دانشجویان در مشاوره، آموزش و نمره دادن از اصول اخلاقی است [۱۱].

از ضوابط اخلاقی آموزش دانشگاهی که مدیران آموزش عالی باید خود عامل به آن ها باشند و بر اجرای درست آن ها نظارت و همت گمارند، عبارتند از:

(۱) تلاش برای شناسایی و رفع نیازها و مسائل مرتبط با فراگیران و مدرسان.

(۲) تشویق و راهنمایی مدرسان و فراگیران در پیروی از قوانین و ارزش های دانشگاهی.

(۳) احترام به استادان و دانشجویان در مقام انسانی آن ها.

(۴) حفظ ارتباط با فراگیران و مدرسان و تبعیض قایل نشدن بین آن ها در برخورداری از آموزش و تسهیلات یادگیری.

(۵) ارزش گذاری مناسب به حقوق، دستاوردها، نظرها و مشارکت هیأت علمی در فرایند یاددهی و یادگیری.

(۶) حمایت و دفاع از استادان و دانشجویانی که مورد آزار، غرض ورزی، مزاحمت، تهدید، تبعیض و اعمال غیر اخلاقی در ضمن آموزش، یادگیری و ارزشیابی قرار می گیرند.

(۷) محرمانه تلقی کردن اطلاعات فردی و ارزشیابی دانشجویان [۱۸].

به طور کلی، اگرچه اصول اخلاق حرفه‌ای مربوط به شغل معلمی در مؤسسات آموزش عالی کشورهای مختلف، خاص و تابع قوانین هر کشور است اما غالباً در همه‌ی آن ها اصول زیر دیده می شود:

4. Student development

5. Confidentiality

6. Respect for colleagues

7. Respect for the institution

8. Content competence

9. Valid assessment of students

10. Pedagogical competence

چهار اصل اخلاقی باید رعایت شود: ۱- رضایت داوطلبانه ۲- زیان نرساندن ۳- محرمانه بودن ۴- پرهیز از فریب کاری هر دانشگاهی کمیت‌های دارد که وظیفه‌اش حمایت از نمونه‌های انسانی برای تضمین رعایت اصول اخلاقی در پژوهش‌هایی است که هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی انجام می‌دهند. اما در مورد مقوله دوم یعنی اجرای پژوهش، تخلف‌هایی از قبیل جعل، دستکاری یا سرقت متون، هنگام اجرای تحقیق یا گزارش یافته پژوهش باید مد نظر قرار بگیرد [۱۱].

### ۳-۱: اخلاق کارآفرینی

امروزه کارآفرینی به عنوان سومین مأموریت اساسی دانشگاه‌ها و فصل مشترک سیاست‌های توسعه ملی اغلب کشورهای جهان طی دو دهه اخیر مورد تأکید قرار گرفته است. مأموریت کارآفرینی دانشگاه‌ها در راستای ارتقای جایگاه نوآوری و فناوری در این مراکز و گسترش تعاملات آنان با بدنه جامعه و صنعت، با تأکید بر ارائه خدمات نوآورانه و رفع نیازها و انتظارات به‌روز این دو عرصه عمده، شکل گرفته است، به طوری که دانشگاه‌ها در نسل سوم خویش در تلاش به منظور دگردیسی به سازمانی که مهمترین مأموریت و کارکردش کارآفرینی و ارزش‌آفرینی است - یعنی دانشگاه کارآفرین- هستند. دانشجویان و اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به منظور تحقق کارآفرینی فردی باید واجد ویژگی‌هایی همچون خلاقیت، خودباوری، سخت‌کوشی، ریسک-پذیری، نتیجه‌محوری و دورنماسازی خارق‌العاده گردند.

کارآفرینی فرایندی است که فرد کارآفرین از طریق شناسایی فرصت‌های جدید و ارائه ایده‌های نو و با پذیرش مخاطره و ریسک مربوطه و بسیج امکانات و منابع، به معرفی محصول یا خدمت جدیدی به جامعه مبادرت می‌نماید. به عبارت دیگر، کارآفرینی را علم دانستن مسایل و هنر به کارگیری آن مطرح نموده‌اند. کارآفرینی سازمانی که در این مبحث بیشتر مورد تأکید است، مشتمل بر فرایندی است که فعالیت‌های سازمانی را به سوی

هم‌چنین می‌توان به مؤلفه‌هایی چون: مسئولیت‌پذیری، فروتنی، متعهد بودن، احترام گذاشتن به دانشجویان، رعایت عدالت و انصاف و انجام وظیفه اشاره نمود [۱۹].

### ۲-۱: اخلاق پژوهش

اخلاق در پژوهش دو مفهوم اخلاق و پژوهش را در برمی‌گیرد. علمای اخلاق، اخلاق را رسیدن به سعادت و کمال واقعی انسان دانسته و آن را سرمایه تعالی و تکامل مادی و معنوی بشر به شمار می‌آورند و مفهوم پژوهش عبارت است از آزمودن فرضیاتی در مورد ارتباط احتمالی پدیده‌های طبیعی که به روشی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و دقیق انجام می‌شود [۲۰]. علاوه بر آموزش، پژوهش نیز به عنوان یکی از مأموریت‌های سنتی و عمده دانشگاه‌ها محسوب می‌شود که موفقیت و توسعه هر دانشگاه یا مرکز آموزش عالی در گرو توجه متوازن به هر دو نقش بنیادی آموزش و پژوهش خواهد بود. توجه و تأکید بر تحقیقات علمی، رویکرد حل مسئله و تصمیمات پژوهش‌محور رمز بقا، کمال و توسعه جوامع در دنیای رقابتی کنونی محسوب می‌شود. پژوهش در زمره حوزه‌هایی از کشور در نظر گرفته می‌شود که همواره با مسایل، چالش‌ها و نقدهای فراوان مواجه بوده است و از منظرهای مختلفی نظیر تعیین، توزیع و تخصیص بودجه پژوهشی کشور، میزان انطباق موضوعات پژوهشی با نیازها و مشکلات جامعه و صنعت و همچنین عزم و اراده مدیران و پیگیری محققان به منظور کاربست نتایج پژوهش‌های صورت گرفته، قابل بحث و بررسی است. در حال حاضر، سرنوشت پژوهش به شدت با مأموریت‌های تازه دانشگاه‌ها نظیر نوآوری، فناوری و کارآفرینی گره خورده است که تنها گزینه اطمینان‌بخش جهت خروج نظام آموزش عالی از چالش‌های پیش‌رو و تحقق توسعه پایدار کشور، نگاه همزمان و هماهنگ به مقوله‌های فوق است.

اخلاق در پژوهش شامل دو مقوله است ۱- اخلاق استفاده از انسان‌ها به عنوان آزمودنی‌های انسانی پژوهش ۲- اخلاق مرتبط با اجرای پژوهش و دانش پژوهی در خصوص آزمودنی‌های انسانی،

می‌گذارد. بنابراین نظام آموزش عالی می‌تواند به لحاظ اخلاقی مورد بحث قرار گیرد [۲۱]. رسالت اصلی مدیران آموزش عالی، کمک به رفع مشکلات جامعه و تسهیل و تسریع فرایند توسعه آن و همچنین تربیت شهروندانی کارآمد، توانمند و متعهد جهت خدمت به کشور است که این هدف، تنها از طریق اعتقاد و پایبندی مدیر دانشگاه به فلسفه ای عمیق و ارزشمند و مجموعه ای از اصول و قواعد اخلاقی مورد وفاق و پذیرش جامعه دانشگاهی، محقق می‌گردد. بسیاری از موضوع‌های اخلاقی در موسسات آموزش عالی به مسائل اجرایی و مدیریتی اختصاص دارد. عنوان اخلاق مدیریتی چالش‌انگیز است، چون مدیران نه تنها مسئولیت رفتار خود را بر عهده دارند، بلکه پاسخگوی چگونگی برخورد با تخلف‌های اخلاقی دیگران در سازمان نیز هستند [۸،۱۱]. گرچه اخلاق روسای دانشگاه‌ها بیشتر به عنوان اخلاق مدیریتی مورد توجه ذینفعان آموزش عالی است، لیکن موضوع‌های متفاوت دیگری مانند مسائل امنیتی، تخلف‌های اینترنتی، شهریه و کمک‌های مالی، تصمیم‌های درباره استادان و دانشجویان و ... موضوع‌هایی هستند که به اخلاق مدیریتی مدیران آموزش عالی مرتبط هستند. مدیران دانشگاه‌ها از استقلال فراوانی بهره می‌برند و این هنجارهای اصلی حرفه‌ای است که رفتار آن‌ها را مشخص می‌کند و ارزش‌های اخلاقی آن‌ها را شکل می‌دهد نه موانع قانونی. قوانین نمی‌توانند همه رفتارها را پیش‌بینی یا دیکته کنند. بسیاری از فعالیت‌های اجرایی به شکل نظارت‌های غیر رسمی صورت می‌گیرد. در هر موسسه، نقش تدوین معیارهای اخلاقی غالباً بر عهده رئیس دانشگاه است. مدیران ارشد نه فقط باید جوی اخلاقی ایجاد کنند و آرمان‌های والا داشته باشند، بلکه باید در جلوگیری از خلاف کاری در هر جایی از دانشگاه نیز هشیار باشند [۲۲]. خلاق حرفه‌ای این قدرت را برای فرد و سازمان فراهم می‌نماید که خودکنترل و خود بهبودگر باشند. حاکمیت اخلاق حرفه‌ای در سازمان، قادر است به میزان چشمگیری سازمان را در کاهش تنش‌ها و تحقق اثربخش اهداف یاری نماید و سازمان را پاسخگو سازد. به‌علاوه به عنوان تنظیم‌کننده روابط میان انسان‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است [۶]. در حقیقت در دانشگاه که به عنوان جمهوری متخصصین

نوآوری، مخاطره‌پذیری و پیشتازی سوق می‌دهد. ویژگی عمده کارآفرینی، سازگاری پویا و مستمر با جامعه پیرامون است. امروزه کارآفرینان در پی خلق ارزش‌های تازه - در مقابل دیدگاه سنتی تولید محصولات/خدمات تازه - با هدف رفاه و رضایتمندی حداکثری مشتریان هستند که این امر خود ضرورت پرداختن به اخلاق حرفه ای کارآفرینی، ثبات شأن اخلاقی کارآفرینان و تدوین منشور اخلاقی کارآفرینی را مورد تأکید قرار می‌دهد. کارآفرینان همواره با پیدایش ایده‌ها، محصولات، سازمان‌ها و حوزه‌های جدید دست به گریبان هستند که هر یک مسایل و چالش‌های اخلاقی نوظهوری را در ارتباط با مشتریان درونی و بیرونی و سایر ذینفعان مطرح می‌نماید و عدم اطمینان، ناپایداری و تلاطم‌های مستمر محیطی نیز همواره بر ابهام و پیچیدگی شرایط پیش‌رو می‌افزاید [۱۶،۹].

#### ۴-۱: اخلاق مدیریتی

اصول اخلاق حرفه‌ای مسئله‌ای است که در سال‌های اخیر در کشور ما بسیار مورد توجه قرار گرفته است. از کتاب‌ها و مقاله‌هایی که هر روزه در این مورد نگاشته می‌شود و نیز کارگاه‌ها و سمینارهایی که برگزار می‌شود می‌توان به اهمیت روزافزون این مسئله در میان حرف مختلف پی‌برد. حرفه‌های مختلف نیز حسب میزان حساسیت و وظیفه‌ای که در خدمت به جامعه دارند دارای معیارهای اخلاقی متفاوت می‌باشند. اصول اخلاقی هر حرفه نشان‌دهنده‌ی ارزشی است که آن حرفه برای جامعه، مراجعان و حرفه‌ی خود قائل است و این اصول دارای بار و ارزش والایی است که رعایت آن‌ها در رعایت هنجارهای اجتماعی بسیار نقش‌آفرین است. از این نظر، اخلاق اساس معنویت است و انسانی که اخلاقی‌تر است، معنوی‌تر نیز هست [۷]. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی از سازمان‌های مهم هر جامعه محسوب می‌شوند که هر چه بیشتر مورد توجه و تقاضا قرار می‌گیرند، حساسیت نسبت به اعتبارسنجی آن‌ها، اطمینان از پاسخگویی اجتماعی آن‌ها و تضمین کیفیت آن‌ها نیز افزایش می‌یابد. به‌علاوه، آموزش عالی، نظامی حرفه‌ای و مجموعه‌ای از رفتارهای انسانی را پوشش می‌دهد. افعال این عاملان نیز در منافع یا مضار دیگران و هم‌چنین در رشد یا زوال شخصیت آنان تأثیر

اخلاق بخصوص همه ابعاد اخلاق حرفه ای در اداره دانشگاه باید مورد توجه قرار بگیرد در ادامه به توضیحاتی در مورد حکمرانی دانشگاهی پرداخته می شود.

## ۲. حکمرانی دانشگاهی

حکمرانی یا راهبری برای عملکرد آموزش عالی در همه سطوح ضروری است از واحد آکادمیک واحد (سطح خرد)، به سایر سطوح سازمان تا در سطح نظام آموزش عالی (سطح کلان)، این وسیله ای است که از طریق نظم در آکادمی برای رسیدن به اهداف آموزش، تحقیق و ارائه خدمات به چندین طریق ادامه دارد. در سطوح خرد و کلان، حکمرانی مربوط به عملکرد روزانه دانشگاه ها و نحوه اداره امور آنها از طریق ابزارهای حکومتی است که باعث می شود که تصمیم گیری برای رسیدن به نتیجه مطلوب عملکرد سازمانی تسهیل شود. در سطح کلان، از طریق مکانیسم های حکمرانی است که دولت تلاش می کند تا اطمینان حاصل شود که نظام آموزش عالی آن به اهداف مورد نظر مطلوب می رسد] [۲۳].

حکمرانی همیشه موضوع مهمی در مطالعه آموزش عالی بوده است اما اخیرا اهمیت زیادی را به دست آورده است، زیرا دانشگاه های دولتی در حال افزایش کنترل دولتی هستند. برخی معتقدند که حکمرانی، بیشتر درباره قدرت و اقتدار است، سؤال هایی درخصوص این است که چه کسی ویژگی های آن را دارا است و چه کسی آن را انجام نمی دهد و چه عده ای نیز، علاقه مند هستند که آن را به کار ببرند [۲۴].

به کارگیری اقتدار سیاسی و اقتصادی و اداری را برای مدیریت امور ملی لازم می دانند [۲۵]، ولی حکمرانی زمانی که در دانشگاه مطرح می شود، به دلیل اهمیت آن بیشتر مورد توجه قرار می گیرد [۲۶، ۲۷] این توجه، به گونه ای است که می توان گفت حکمرانی دانشگاهی، امری است بسیار پیچیده که با پذیرش نظرات پارکر، یعنی تغییرات وسیع زیست جهان دانشگاه، بازتعریف آن ضروری است. نکته دیگر، اینکه ساختار حکمرانی

نامیده می شود رئیس دانشگاه در رعایت اصول اخلاق حرفه ای از نظارت مستقیمی برخوردار نیست و فقط این اصول خود کنترلی و یا به تعبیری وجدان کاری و اخلاقی فرد است که کار او را کنترل می کند [۲۲]. به تعبیری دیگر دانشگاهیان خودشان متولی آموزش عالی هستند و طبق کتاب بروبکر کسی ناظر و سرپرست آنها در اصول اخلاقی نیست و درستکاری آنها تنها به دلیل پاسخگو بودن آنها در مقابل وجدانشان است. دو حلقه بازخوردی هیات علمی از خود کنترلی (خود بازخوردی) و خود انضباطی. تنها قاضی اخلاقی آنها خود دانشگاهیان هستند. هیئت علمی باید بر نظم و انضباط تاکید داشته باشد. از پیش داوری و تعصب اجتناب کند. در نهایت در باب اهمیت اخلاق مدیریتی باید ذکر کرد که، مدیران دانشگاهی از اختیارات و آزادی عمل فراوانی در دانشگاه بهره می جویند و این هنجارهای حرفه ای دانشگاهی - و کمتر محدودیت های قانونی- است که تصمیمات و رفتارهای آنان را شکل می دهد و اصول و ارزش های اخلاقی حاکم بر رفتار آنان را تعیین می کند. در مقابل نحوه اداره دانشگاه از سوی مدیران دانشگاهی نیز به شدت بر تضعیف یا تقویت اخلاق حرفه ای تأثیرگذار است. به عبارت دیگر، مدیر دانشگاه از طریق اعتقاد و باور قلبی به اخلاق حرفه ای دانشگاهی به نوعی که در تصمیمات و رفتارهای وی نمود عملی یابد و او را به عنوان الگوی عملی دانشگاهیان در این زمینه تبدیل کند و همچنین بهره گیری وی از مکانیزم های انگیزشی و تشویقی نظیر برگزاری مراسم و جلسات نمادین و تقدیر از دانشگاهیان معتقد و پایبند به امور اخلاقی، انتشار کتابچه ها و جزوات آموزشی در حوزه اخلاق حرفه ای برای دانشگاهیان و تأکید بر رعایت اخلاق دانشگاهی از جانب سایر مدیران و کارکنان دانشگاهی به منظور نهادینه کردن جو و فرهنگ سازمانی مؤید اصول و ارزش های اخلاقی در دانشگاه و نظایر آن، می تواند تأثیرگذارترین نقش را به منظور توسعه و ترویج اخلاق حرفه ای در دانشگاه ایفا نماید [۲۲].

در خلال اخلاق مدیریتی، رعایت اخلاق و باید ها و نبایدهای ذکر شده مزید بر علت است، در میان می توان به امیت این بعد از اخلاق در حکمرانی دانشگاهی اشاره کرد که نه تنها بعد مدیریتی



ضعف مراکز دانشگاهی، تحقیقاتی و صنعتی در خلق ارزش از طریق فناوری و به طور کلی ارتباط نامناسب صنعت و جامعه، مواجه هستند [۳۱]. با این حال، اگرچه سیاست های کوچک سازی و خودگردانی دولت ها و همچنین تلاش دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی به منظور ارتقای جایگاه خود در ارزیابی های رسمی ملی و بین المللی [۲۸، ۳۵]. سبب توجه بیشتر دانشگاه ها به حکمرانی دانشگاهی شده است [۳۲]. ولی توجه بیشتر و دقیق تر، نیازی ضروری است.

دانشگاه به عنوان یک نهاد علمی در سطح جامعه علاوه بر ایفای نقش پررنگ در سطح کلان حاکمیت خوب خود نیز دارای سازوکار حاکمیتی است. حاکمیت دانشگاهی یا حکمرانی دانشگاهی یک پدیده چندبعدی است که به چگونگی تعریف اهداف و دستیابی به آنها، مدیریت منابع مالی و انسانی، برنامه های آموزشی، دوره تحصیلی، کیفیت دانشجویان اشاره دارد [۳۳]. امروزه فشارهای محیطی و اعمال حاکمیت خوب در سطح جامعه و شرکتهای موجب شده است که دانشگاه نیز به دنبال اعمال حاکمیت در درون خود باشد. نیروهای اجرایی در رأس دانشگاه باید در قبال ذینفعان پاسخگو باشند. در همین راستا ایجاد هیئت مدیره متمرکز و کمیته های راهبردی موجب نظارت بیشتر و تسهیل فرایند تصمیم گیری و واکنش مناسب در برابر تغییرات محیطی در دانشگاه می شود. همچنین مشارکت ذینفعان مانند اعضای هیئت علمی و دانشجویان در برخی از تصمیمات نمونه دیگری از تغییر ساختارهای اجرایی دانشگاهی به سمت اعمال حاکمیت خوب به حساب می آید [۳۴، ۳۵].

الگوهای حاکمیت دانشگاهی بر چهار نمونه است: اول الگوی تک قوه ای که یک ساختار متمرکز بر مسائل علمی و اجرایی مسئول است. دوم حاکمیت دوقوه ای که از ساختار دوگانه ای یکی جهت وظایف اجرایی و دیگری هیئت آموزشی و علمی سود می برد. نوع سوم ساختار سه گانه ای متشکل از هیئت اجرایی، کمیته آموزشی و علمی و هیئت قانونگذار و ناظر است. نوع چهارم دارای ساختار ترکیبی است و در آن هیئت مدیره و اجرایی در کنار اعضای هیئت علمی و برخی از نماینده دانشجویان، مسئول اداره امور هستند

دانشگاهی در کشورهای مختلف، متناسب با ساختارهای حکمرانی آنها متفاوت است، و همین موضوع، موجب پیچیدگی آن شده است.

### ضرورت توجه به حکمرانی دانشگاهی:

همان طور که بیان شد، فشارها به رؤسای دانشگاهها برای کارآمدی و کسب موفقیت و بهره وری و تحقق اهداف، سبب شده است تا به برخی از جنبه های سازمانی بیشتر توجه شود و برخی از ابعاد مهم، دانشگاهی در نظر گرفته نشده یا به فراموشی سپرده شود [۲۸]. به همین دلیل، ذی نفعان دانشگاهها در جهت تحقق حقوق خود، موضوع حکمرانی را مطرح کرده اند. این واژه، از مهم ترین و جذاب ترین مفاهیم در علوم اجتماعی است و عموماً به عنوان یک مفهوم جدید در ارتباط با دولت به کار می رود و وقتی از آن به عنوان پسوند استفاده می شود، به معنای اصلاح است [۲۹].

همانطور که در قسمت قبل ذکر شد ساختار حکمرانی دانشگاهی در کشورهای مختلف، متناسب با ساختارهای حکمرانی آنها متفاوت است، و همین موضوع، موجب پیچیدگی آن شده است؛ به طور مثال، ساختار حکمرانی دانشگاهی اروپا تشکیل شده است از هیأت امنای یک سطحی در کشورهای انگلوساکسون، کمیسیون های تخصصی آموزش عالی در هلند و ساختارهای دوسطحی (هیأت نظارت و هیأت اجرایی) در سایر کشورها. این ساختار در استرالیا از یک نظام یکپارچه اطلاعاتی آموزش عالی تشکیل شده است، و در ایالات متحده آمریکا، شامل تنوعی از مدل های مختلف حکمرانی است. [۳۰]. در ایران نیز نهادهای، سیاست گذاری بخشی، در سطح وزارتخانه و در سطح دانشگاهها و مراکز آموزش عالی وجود دارند که البته انسجام و یکپارچگی آنها مورد تردید است. دانشگاه های ایرانی با چالش هایی نظیر حجم فراوان درخواست برای ورود، ناکافی بودن اعتبارات و اتکا به منابع دولتی، متناسب نبودن مبالغ سرانه وام های دانشجویی، متضاد بودن قوانین دولتی با قوانین هیأت امناء و آیین نامه مالی و معاملاتی دانشگاهها، محقق نشدن اهداف کمی و کیفی آموزش عالی برنامه های توسعه کشور، ناکافی بودن سرانه فضاهای آموزشی و کمک آموزشی و توزیع نامناسب آنها، فقدان یکپارچگی بین سیاستها،

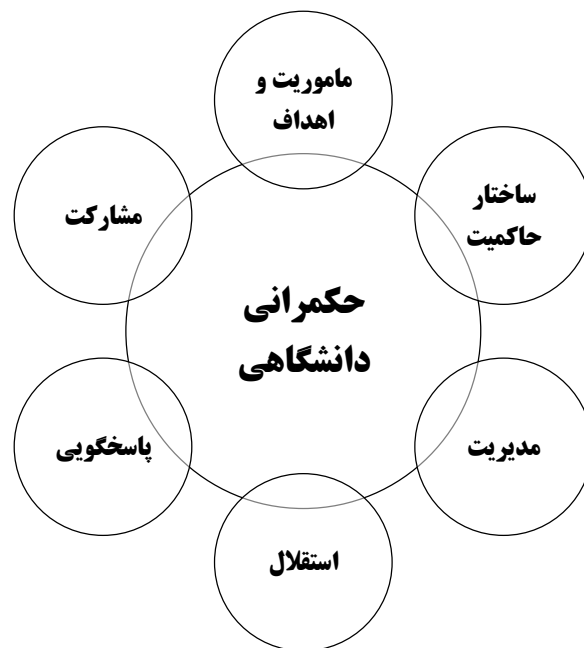
شوند، بخشها و سطوح پایینتر حاکمیت و مدیریت مشخص می‌شوند، اختصاص منابع به واحدهای مختلف و برنامه‌ها صورت می‌گیرد، روشهای مدیریت دانشگاه و انتخاب رئیس دانشگاه و معاونین بررسی می‌گردد و ساختار مناسب انتخاب می‌شود [۳۷].

(۱) مدیریت: مدیریت دانشگاهی اشاره به تصمیمات مستمری دارد که در لایه‌های مختلف اتخاذ می‌شود این تصمیمات ارتباط با سطوح مختلفی از سطح عملیاتی تا سطوح عالی دارد. تصمیماتی چون: نحوه پذیرش، ثبت نام، ارائه گواهی فارغ التحصیلی، ارتقای کارکنان و اعضای هیئت علمی، انتصابات، برنامه‌های زمانبندی فعالیت‌های دانشگاه، امور رفاهی، امور پژوهشی و دهها مورد دیگر یکی از سخت‌ترین تصمیمات مدیریت که توانایی انعطاف‌پذیری دانشگاه را در مقابل تغییرات محیطی افزایش می‌دهد تخصیص منابع است. کارایی منابع گامی مهم در جهت پیشرفت دانشگاه محسوب می‌شود. با توجه به وظایف مهم مدیریت انتخاب مدیر ارشد (رئیس) دانشگاه بسیار حیاتی است. به همین جهت باید نحوه انتخاب رئیس یا مدیر، نحوه پاسخگویی، ارزیابی عملکرد، تخصیص وظایف، مسئولیت‌ها و ساختار مدیریتی به دقت مورد بررسی قرار گیرد.

(۲) استقلال: در سال ۲۰۰۶ کمیسیون اروپا بیانیه‌ای پیرامون چارچوب جدید دانشگاه‌ها اعلام کرد و طی آن به بهبود استقلال و پاسخگویی دانشگاه‌ها اشاره کرد. بر این اساس انجمن دانشگاهی اروپا استقلال دانشگاه‌ها را در قالب چهار بعد مطرح کرد: بعد دانشگاهی، بعد مالی، بعد سازمانی و بعد نیروی انسانی. استقلال مالی به توانایی دانشگاه در دریافت شهریه، برنامه‌های درآمدزایی، نحوه تخصیص بودجه و امکان سرمایه‌گذاری اشاره دارد. استقلال دانشگاهی به برنامه‌ریزی مجزا جهت نحوه جذب دانشجویان در مقاطع مختلف یا اضافه و حذف کردن رشته یا مقاطع تحصیلی جدید اشاره دارد. استقلال نیروی انسانی به نحوه انتصاب مدیران یا ارتقای کارکنان و گزینش و استخدام افراد می‌پردازد. استقلال

این حالت که نیاز به بسترهای اینترنتی و فناوری دارد بیشتر در دانشگاههای دارای دوره مجازی و آموزش از راه دور به کار می‌رود [۳۶].

ابعاد حاکمیت دانشگاهی عبارت‌اند از



(۱) مأموریت و اهداف: یک بعد کلیدی در تعریف حاکمیت دانشگاهی چارچوب کلی از سیستم و نحوه تعامل بین مؤسسه و نهاد بالاتر یا دولت است. در دانشگاه‌های دولتی منبع اصلی نقدینگی بودجه اختصاص یافته دولتی است و کاملاً طبیعی است که چارچوب‌ها و ضوابط قانونی برای این امر طراحی شده باشد. در این دسته دانشگاه‌ها محدودیتهایی جهت تعریف اهداف و نحوه صرف هزینه‌ها وجود دارد و حتی تملک‌داریایی هایشان بر اساس ضوابط قانونی شکل می‌گیرد. برخی از اهداف دانشگاه ممکن است شامل: تعامل بیشتر با صنعت و دنیای کسب و کار، تعامل با دانشگاههای خارجی، ارتقای کیفیت دانش دانشجویان باشد.

ساختار حاکمیت: در این مقوله به دانشگاه به عنوان یک مؤسسه واحد و یک کل نگریده می‌شود که در آن رسالت، سیاست و رویه‌ها مشخص می‌گردد؛ برای مثال، نخبه‌های دانشگاهی شناسایی و تقدیر می‌شوند، برنامه‌های کلیه مقاطع تحصیلی طراحی می‌

به تعبیری دیگر اخلاق حرفه ای باید در زیر سیستم های علمی حرفه ای و مدیریتی دانشگاه به عنوان جمهوری متخصصین که بوسیله خود دانشگاهیان اداره می شود، رعایت شود. بنابر نکات مطروحه فوق، در بعد اخلاق مدیریتی، مدیران صدر دانشگاه باید در اداره و حکمرانی سیاست های دانشگاهی از این اصول اخلاقی استفاده کرده و آن را در رفتار و اعمال خود جاری و ساری کنند. در این راستا به راهکارهای برای ارتقای نقش اخلاق حرفه ای در حکمرانی دانشگاهی اشاره می شود؛

❖ نکته بسیار حائز اهمیت، ضرورت تعریف مطلوبیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی دانشگاه های کشور اسلامی ایران از طریق تدوین سند جامع اخلاقی و زیربخش های مربوط به آن شامل منشور اخلاقی و اصول، ارزش ها و خط مشی های اخلاقی ویژه دانشگاه ها منطبق با شرایط و اقتضانات خاص هر دانشگاه است تا سپس بر اساس آن بتوان به راهکارهای اجرایی تحقق اهداف و ارزش های مندرج در این سند پرداخت، تا مدیران دانشگاهی از این اصول و منشور در اداره بخش و حکمرانی دانشگاهی در تمامی زیر سیستم ها استفاده کنند.

❖ تأکید می گردد که مطالعه و ارتقای اخلاق حرفه ای در دانشگاه باید با نگاهی سیستمی، جامع و همه جانبه نگر مشتمل بر زیرسیستم های علمی- حرفه ای و مدیریتی- ستادی و نقش آفرینان کلیدی هر زیرسیستم و همچنین بر اساس کارویژه های اساسی آموزش، پژوهش و خدمات اجتماعی صورت پذیرد. در این راستا، مهمترین مصادیق اخلاقی مدیران دانشگاه را در حکمرانی دانشگاهی می توان مشتمل بر: بی طرفی، نقدپذیری، رازداری، مسئولیت پذیری، قانون پذیری، ارزشیابی منصفانه، احترام و اعتماد متقابل، کمک به رشد حرفه ای افراد، پرهیز از خودمحوری و پرهیز از تبعیض و نظایر آن تعریف نمود [۱۶]. لذا همه این اصول لازمه ارتباط مناسب با جامعه و صنعت است.

❖ اصل پیشگیری بهتر از درمان است در حوزه اخلاق و به ویژه اخلاق حرفه ای در دانشگاه بسیار مصداق می یابد و این امر

سازمانی به اختیارات ساختاری و فیزیکی دانشگاه و حوزه اختیارات مدیریت اشاره دارد.

۳) پاسخگویی: اهداف و برنامه های دانشگاه باید در قالب شاخص هایی تعریف شوند تا در قبال آنها مدیریت دانشگاه و مدیران میانی مستمر پاسخگوی ذینفعان باشند به عنوان نمونه اگر هدف ارتقای سطح پژوهشی دانشگاه است و یکی از شاخص های ارزیابی سطح پژوهشی دانشگاه تعداد مقالات پذیرفته شده در نشریه های علمی پژوهشی است علت افت و افزایش این شاخص در بازه های مختلف از مدیریت پرسش شود.

۴) مشارکت: در این بعد مشخص میشود که چه تعداد از ذینفعان در تصمیمات مرتبط مشارکت دارند. ذینفعان دانشگاه شامل دانشجویان، اساتید، کارکنان دانشگاه، دولت، نمایندگان صنعت، انجمن های خیریه، اتحادیه ها و فارغ التحصیلان است [۳۸].

#### بحث و نتیجه گیری:

باید عنوان داشت که مهمترین تفاوت دانشگاه با سایر سازمان ها تفاوت در همین بعد حکمرانی و اداره کردن آن است. حکمرانی دانشگاهی، ضرورتی انکارناپذیر است که بدنه حکمرانی کشور به منظور سیاست گذاری و مدیریت علم، فناوری و فرهنگ، بر اساس نقشه جامع علمی کشور، باید هرچه سریع تر به آن اهتمام ورزد و بر جامعیت و یکپارچگی و مطلوبیت آن توجه کند. با توجه به ظرفیت های فراوان آموزش عالی کشور و نظر به گسترش روزافزون فعالیت های مختلف آموزشی و پژوهشی، محقق شدن حقوق ذی نفعان دانشگاهی، که تقریباً همه آحاد اجتماع هستند، تنها از مسیر ارزیابی های گسترده و توزیع شده میسر خواهد بود. البته، این موضوع به معنای نفی آزادی عمل و استقلال مؤسسات نیست، بلکه باتوجه به کمبود منابع و فرصت ها، به عنوان بهترین مسیر برای رسیدن به پیشرفت پایدار در عرصه علم و دانش در نظر گرفته می شود. در ادامه باید عنوان داشت که در بعد اخلاق مدیریتی که نقش پر رنگی در حکمرانی دانشگاهی دارد، اخلاق حرفه ای در تمامی ابعاد زیر باید لحاظ شود: هیأت علمی، گروه آموزشی، مدیران گروه، مدیران دانشگاهی، کارمندان و در نهایت دانشجویان یا

3. Gornitzka, A °., & Maassen, P. (2000). **National policies concerning the economic role of higher education. Higher Education Policy**, 13(3), 225–230.

۴. مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۷۶). **پیش‌نیازهای**

**مدیریت اسلامی، تحقیق علیرضا متقی‌فر، قم:** انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

۵. فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۹۴). **سرت علمی:**

**رهیافت سازمانی، فصلنامه نقد کتاب اخلاق علوم تربیتی و روان‌شناسی، سال اول، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۴، ۵-۱۹.**

۶. فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۹۴). **مجموعه اخلاق**

**حرفه‌ای ۲- اخلاق سازمانی، تهران: سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۵-۱۴۹.**

۷. قراملکی، احد فرامرز. (۱۳۸۵). **سازمان‌های اخلاق در**

**کسب و کار. چاپ اول، تهران: انتشارات مجنون.**

۸. آراسته، حمیدرضا. (۱۳۸۹). **بررسی وضعیت اخلاق**

**آموزشی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. فصلنامه راهبرد فرهنگ، شماره هشتم و نهم.**

۹. نعمتی، محمدعلی؛ محسنی، هدی‌سادات. (۱۳۸۹).

**اخلاق در آموزش عالی: مؤلفه‌ها، الزامات و راهبردها.**

**پژوهشنامه‌ی مرکز تحقیقات استراتژیک، (۶۳)، ۹-۴۶.**

۱۰. میر کمالی، محمد (۱۳۸۲). **"اخلاق و مسئولیت**

**اجتماعی در مدیریت آموزشی"**، دانشگاه تهران،

مجله روانشناسی و علوم تربیتی.

۱۱. آراسته، حمیدرضا (۱۳۸۳). **"اخلاق حرفه‌ای"**، بنیاد

دانشنامه بزرگ فارسی، دایره‌المعارف آموزش عالی، جلد اول

۱۲. عابدینی، سمیره؛ کمالزاده، حسام‌الدین؛ عابدینی، صدیقه؛

آقاملایی، تیمور. (۱۳۸۹). **معیارهای یک استاد خوب**

**دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم**

به شدت نیازمند تقویت اصول، ارزش‌ها و اعتقادات دینی در میان تمامی اعضای جامعه دانشگاهیان است که باید به این بخش بذل توجه افزونتری مبذول گردد. در این میان نقش مدیران و روسای دانشگاهی بسی پر رنگ تر از سایر اعضا خواهد بود که بتواند در تهیه و تنظیم سیاست‌های کلان حکمرانی و اداره دانشگاهی از این اصول استفاده کنند تا در ادامه به ارتباط بهتر با جامعه و صنعت منجر شود.

❖ با عنایت به بهره‌مندی جامعه ایران اسلامی از منابع غنی فرهنگی- مذهبی همچون نهج البلاغه که کاملترین آموزه‌های اخلاقی و هم‌چنین مدیریتی را در اختیار قرار می‌دهد، شایسته است در زمینه شناسایی و اجرایی نمودن اصول، ارزش‌ها و راهکارهای ارتقای اخلاق حرفه‌ای در حکمرانی دانشگاهی منتج از این منابع ارزشمند در میان جامعه دانشگاهیان کشور، برنامه‌ها و اقدامات مقتضی صورت پذیرد.

❖ پایبندی به اصول اخلاق در مدیران دانشگاهی، و ارتقای اخلاق حرفه‌ای در میان جامعه دانشگاهیان در دانشگاه، مستلزم ایجاد و توسعه بستر مناسب فرهنگی، اجتماعی، حقوقی و قانونی مناسب است [۳۹]؛ تا سپس بتوان به مسایل اجرایی و شناسایی راهکارهای عملیاتی آن پرداخت. البته این مهم محقق نخواهد شد مگر به همت مسولین و همه‌ی اعضای جمهوری متخصصین.

#### منابع

1. Dobbins, M. (2011). **Higher education policies in Central and Eastern Europe: Convergence towards a common model?** Basingstoke: Palgrave (forthcoming).
2. Arthur, L. (2006). **Higher education and the knowledge society: Issues, challenges and responses in Norway and Germany.** Research in Comparative and International Education, 1(3), 241–252

- Bass Higher & Adult Education Series. San Francisco
23. Ian Austin, Glen A. Jones.(2016). **Governance of Higher Education Global Perspectives, Theories, and Practices.** Taylor & Francis
24. Parker, L. (2011). **University corporatization: Driving definition.** *Critical Perspectives on Accounting*, 22 (4), 434-450.
25. OECD. (2008). In P. Santiago, K. Tremblay, E. Basri, & E. Arnal (Eds.), *Tertiary education for the*
26. Galbraith, N.; Hawley, C. & De-Souza, V. (2006). **Research governance: research governance approval is putting people off research.** *BMJ (Clinical Research Ed.)*, 332 (7535): 238-238.
27. Ackroyd, P. & Ackroyd, S. (1999). **Problems of university governance in Britain.** *International Journal of Public Sector Management* 12 (2): 171-85
28. William L. & Waugh, J. R. (2003). **Issues in University Governance: More "Professional" and Less Academic.** The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 585: 84. The online version of this article can be found at: <http://ann.sagepub.com/content/585/1/84>.
۲۹. الوانی، سید مهدی و علیزاده ثانی، محسن (۱۳۸۶). **تحلیلی بر کیفیت حکمرانی خوب در ایران.** فصلنامه مطالعات مدیریت، ۲۴ - ۵۳.
30. OECDa. (2007). *On the Edge: Securing a Sustainable Future for Higher Education* (Vol. 2007).
۳۱. محمدزاده، یوسف؛ روشن، احمدرضا و مطهری، سمانه (1388) **گزارش ملی آموزش عالی، تحقیقات و فناوری، ی تهران: مؤسسه برنامه ریزی و آموزش عالی**
32. Burns, A. (2007). **Corporate Governance: Model Statements for Inclusion in Annual Reports.** Annex J.
- پزشکی هرمزگان. **مجله‌ی پزشکی هرمزگان**، ۱۴ (۳)، ۴۵-۲۴۱.
۱۳. عزیزی، نعمت‌اله. (۱۳۸۹). **اخلاق حرفه‌ای در آموزش عالی (تاملی بر راهبردهای بهبود استانداردهای اخلاقی در آموزش‌های دانشگاهی).** *فصلنامه‌ی راهبرد فرهنگ*، (۸ و ۹)، ۱۷۳-۲۰۰.
14. Duke, C. (2004). **Is there an Australian Idea of a University?.** *Journal of Higher Education Policy and Management*, 26 (3), 297-314.
۱۵. رحمان سرشت، حسین (۱۳۸۰). **"اخلاق جزء نادیده گرفته شده سیاست های آتی آموزش عالی"**، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۲۰.
۱۶. نعمتی، محمد علی؛ موسوی امیری، طیبه (۱۳۹۷). **"جایگاه دانشگاه پژوهی در دانشگاه اخلاق مدار"** *جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران* (در دست چاپ)
۱۷. ایمانی‌پور، معصومه. (۱۳۹۱). **اصول اخلاق حرفه ای در آموزش.** *مجله‌ی ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی*، ۵ (۶).
۱۸. آراسته، حمیدرضا. (۱۳۹۰). **رعایت اخلاق در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی: گزینه‌ای برای بهبود رفتارها.** فصلنامه نشاط علم، دوره اول، شماره ۲، ۳۱-۴۰.
19. Campbell, E; Thiessen, D. (2001). **Perspectives on the Ethical Bases of Moral Agency in Teaching.** *Proceedings of the Annual Conference of the American Educational Research Association.*
۲۰. خالقی، نرگس. (۱۳۹۰). **اخلاق در پژوهش و نگارش، تهران: نشر کتابدار.**
۲۱. فراستخواه، مقصود (۱۳۸۵)، **"اخلاق علمی رمز ارتقای آموزش عالی"**، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره
22. Jon s. Brubacker, (1976). **On the philosophy of higher education.** Jossey

33. Giebels, D. Van; Buuren, A., Edelenbos J. (2012), "**Ecosystem-Based Management in the Wadden Sea: Principles for the Governance of Knowledge**", *Journal of Sea Research*, Article in press.
34. Shattock M. (2006), *Good Governance in Higher Education*, Open University Press, New York: McGraw-Hill Education.
35. Sience-metrix. (2010). *30 years in science secular movement in knowledge creation*. <http://www.science-metrix.com/30years/#>
36. Dennison, J.D. (2006). "**From a Community College to University: A Personal Commentary on the Evolution of an Institution**", *Canadian Journal of Higher Education*, 36(2), 107-124.
37. Fielden, J. (2008). "**Global Trends in University Governance**", Education Working Paper Series, No. 9. Washington, DC: World Bank.

۳۸. رونقی، محمد حسین؛ محمودی، جعفر و ابوالقاسمی،

امیر. (۱۳۸۴) اندازه گیری بلوغ حاکمیت

دانشگاهی. اندیشه مدیریت راهبردی، سال نهم،

شماره دوم، پائیز و زمستان ۱۳۹۴، شماره پیاپی ۱۸.

صص ۱۳۵-۱۵۶

۳۹. نعمتی، محمد علی؛ موسوی امیری، طیبه و خسروی،

محبوبه. (۱۳۹۳). دانش‌گاه پژوهی؛ ره‌یافتی نو در

راستای توسعه ارتباط دانشگاه و صنعت. *نشریه*

*صنعت و دانشگاه*، ۷(۲۵): ۱-۱۴